

Tomasz Kurpierz

**Stanisława Kowalska
z d. Michalik (1919–1998),
naczelnik Wydziału Śledczego
WUBP w Katowicach, prokurator
Prokuratury Wojewódzkiej
w Olsztynie, adwokat**

Stanisława Kowalska z d. Michalik urodziła się 19 czerwca 1919 r. w Drohobyczu. Wychowywana była przez matkę Wiktorię z d. Zając oraz ojczyma Piotra Michalika, górnika, członka PPS. Naukę rozpoczęła w szkole powszechnej w Drohobyczu. W 1935 r. wraz z rodziną wyjechała do Sierszy k. Trzebini, gdzie ojczym pracował w kopalni. Tam też ukończyła siedem klas gimnazjum. W 1937 r. z powodu trudności materialnych przerwała naukę i zaczęła pomagać matce w prowadzeniu warsztatu krawieckiego. W latach 1935–1936 wraz z dwoma braćmi Janem i Mieczysławem działała w Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego w Sierszy i Górach Luszowskich.

Od końca 1939 r. do listopada 1941 r. z powodu kontaktów z działaczami socjalistycznymi ukrywała się w okolicach Wielunia. Tam też na krótko zatrzymana została przez gestapo. Po ucieczce z aresztu do lipca 1943 r. przebywała w Sosnowcu u córki działacza PPS, a następnie – od lipca do października 1943 r. – w Radzionkowie, skąd zagrożona denuncjacją wróciła do Sosnowca, gdzie przebywała do stycznia 1944 r. Po zatrzymaniu osadzono ją w więzieniu w Tarnowskich Górach. Przetrzytywana była również w Bytomiu oraz Wadowicach, skąd uwolniono ją 25 stycznia 1945 r.

27 stycznia 1945 r. rozpoczęła pracę jako sekretarka w Powiatowej Komendzie MO w Będzinie. 6 lutego tr. przyjęto ją do tamtejszego Urzędu Bezpieczeństwa, gdzie już po czterech dniach została – jako jedna z niewielu kobiet w skali województwa – oficerem śledczym w Miejskim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Będzinie. W prośbie o przyjęcie do służby napisała m.in.: „Praca na tym polu zawsze mię pociągała [...]. Co jest dziś nam zadaniem, to wiem, gdyż tak partia, TUR, jak i dzieła znanych komunistycznych poetów przygotowały mię do tego, na co czekałam aż tyle lat”.

Biogramy

Jako oficer śledczy MUBP w Będzinie bezpośrednio uczestniczyła m.in. w śledztwie dotyczącym grupy Narodowych Sił Zbrojnych działającej pod dowództwem Antoniego Sękowskiego. Jej pracę śledczą wysoko oceniali zarówno prokuratorzy, jak i kierownictwo Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach. W opinii wydanej w sierpniu 1945 r. prokurator Specjalnego Sądu Karnego Mieczysław Dobromeski stwierdził m.in. „Biorąc pod uwagę działalność służbową obywatelki, w szczególności opracowywanie spraw podległych nadzorowi Prokuratury Specjalnej Sądu Karnego, miło mi jest stwierdzić, że sprawy te opracowywane są ze znajomością przepisów prawnych, skrupulatnością i dużym nakładem pracy”.

Obok pracy śledczej brała udział, o czym jednak brak bliższych danych, w działaniach operacyjnych. W styczniu 1946 r. szef WUBP w Katowicach kpt. Józef Warigin-Słomiński w opinii przesłanej do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego stwierdził m.in., iż „jest jedną z nielicznych kobiet znających pracę operacyjną [...], od pierwszych dni powstania urzędu związana z pracą grupy śledczej – jest jednym z najlepszych oficerów śledczych”.

1 lutego 1946 r. rozpoczęła pracę w WUBP w Katowicach – od razu na stanowisku zastępcy naczelnika Wydziału IV A (przemianowanego następnie na Wydział Śledczy), odpowiedzialnego za prowadzenie oraz nadzór nad pracą śledczą jednostek terenowych UB. Jej szybki awans (oprócz niewątpliwego wpływu bardzo dobrych opinii służbowych) związany był z reorganizacją i zmianami personalnymi w WUBP w Katowicach i podległych mu jednostkach – stanowisko zastępcy szefa WUBP objął bowiem dotychczasowy szef Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Będzinie (w 1945 r. w Będzinie funkcjonowały dwa urzędy – MUBP i PUBP, w styczniu 1946 r. połączone w Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na Miasto i Powiat), kpt. Józef Kowalski, jej przyszły mąż, z którym była związana już podczas pracy w Będzinie.

W 1946 r. nadzorowała i osobiście prowadziła śledztwa m.in. w sprawach związanych z działalnością podziemia niepodległościowego na Podbeskidziu. Wielokrotnie wyjeżdżała w okolice Cieszyna, gdzie na miejscu nadzorowała dochodzenia przeciwko członkom grup zbrojnych (głównie ze zgrupowania pod dowództwem Henryka Flamego „Bartka”) działających na tym terenie. W późniejszych opiniach kierownictwo WUBP w Katowicach podkreślało, iż w czasie tym „zdobyła wiele wiadomości, doświadczenia i znajomości terenowych zagadnień” oraz poznała „zagadnienia sieci informacyjnej i może z nią pracować”. Według świadków publicznie miała wywierać presję na sędziów WSR orzekających w sprawach na sesjach wyjazdowych. Przetrzymywała również zatrzymanych w areszcie w WUBP w Katowicach bez odpowiednich sankcji prokuratorskich.

20 grudnia 1946 r. awansowano ją na stopień porucznika. Za udział w zwalczaniu podziemia antykomunistycznego otrzymała kilka nagród pieniężnych oraz odznaczeń: Brązowy Krzyż Zasługi (13 grudnia 1945 r.), Srebrny Medal Zasłużonych na Polu Chwały (2 sierpnia 1946 r.), Srebrny Krzyż Zasługi (17 września 1946 r.).

1 marca 1947 r. objęła stanowisko naczelnika Wydziału Śledczego w WUBP w Katowicach (po przeniesionym na szefa Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na Miasto i Powiat Bytom por. Aleksandrze Kasperskim). Katowicki szef WUBP

w charakterystyce sporządzonej przed formalnym objęciem tego stanowiska napisał m.in. „z pracy swej jako z[astęp]ca naczelnika Wydz[iału] Śledczego wywiązuje się należycie. Prace śledcze opanowała w całości i ostatnio po przeniesieniu naczelnika tego Wydziału [...] ona pełni tę funkcję jako p.o. naczelnik i daje sobie radę w całości. Posiada dużo własnej inicjatywy, jest energiczna i zdyscyplinowana, do sprawy każdej podchodzi umiejętnie, co należy przypisać jej energii”. Wysokie oceny ze strony przełożonych kontrastowały z opiniami jej podwładnych, z którymi z racji gwałtownego charakteru wielokrotnie popadała w ostre konflikty, skutkujące m.in. zwolnieniami oficerów śledczych z UB. W raporcie do MBP jeden z jej byłych podwładnych stwierdził, iż nie mając odpowiedniego podejścia do ludzi, „wprowadziła dyktaturę w kierowaniu wydziałem”. Zarzucano jej również, co było wówczas ewenementem w UB, poglądy antysemickie.

W drugiej połowie 1947 r. Wydział ds. Funkcjonariuszy MBP, przy okazji sprawdzania Jana Michalika, brata Stanisławy, który od stycznia tego roku podjął pracę w WUBP w Krakowie, wszczął w jej sprawie postępowanie w związku z powojenną działalnością jej drugiego brata – Mieczysława. Od maja 1945 r. miał on działać w grupie poakowskiej i nie skorzystał z amnestii w 1947 r. Dochodzenie wykazało, iż siostra nie miała informacji o jego „antypaństwowej” działalności, w związku z tym nie było formalnych podstaw do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.

Prawdopodobnie jednak dochodzenie to, a także zbyt duża liczba konfliktów w samym Wydziale Śledczym spowodowały, iż pomimo wysokich ocen za prowadzenie i nadzorowanie pracy śledczej 1 stycznia 1948 r. odwołano Stanisławę Michalik ze stanowiska naczelnika i oddano do dyspozycji szefa WUBP w Katowicach. Oficjalnym powodem jej zwolnienia były sprawy osobiste. 1 kwietnia 1948 r. mianowano ją inspektorem przy kierownictwie WUBP w Katowicach. Po kolejnych zmianach personalnych w tamtejszym urzędzie w lutym 1949 r. zapadły decyzje o jej wydaleniu z UB. We wniosku o zwolnienie szef WUBP w Katowicach ppłk Eugeniusz Dowkan zarzucił jej nadużywanie pozycji mjr. J. Kowalskiego do celów osobistych, stwierdzając przy tym m.in., iż „wskutek niewłaściwego i aroganckiego stosunku do otoczenia w pracy stała się ogólnie nielubianą i straciła całkowicie autorytet”. Ostatecznie, po otrzymaniu trzymiesięcznego odszkodowania, 1 maja 1949 r. zakończyła służbę w organach bezpieczeństwa publicznego.

Jeszcze w trakcie pracy w UB zdała w 1948 r. eksternistycznie maturę, a następnie rozpoczęła naukę w Wyższej Szkole Administracyjnej w Katowicach, gdzie ukończyła pierwszy rok studiów. W lipcu 1949 r. przeniosła się z Katowic do Olsztyna. W tym samym roku w trybie zaocznym rozpoczęła studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie wpisano ją na drugi rok. W roku akademickim 1950/1951 połączyła trzeci i czwarty rok studiów, a 14 sierpnia 1951 r. uzyskała dyplom magistra praw.

Od 1 listopada 1949 r. do 11 października 1952 r. zatrudniona była w Dyrekcji Okręgowej Poczty i Telekomunikacji w Olsztynie na stanowisku szefa działu Ruchu Poczтового. W maju 1952 r. przebywała cztery tygodnie na szkoleniu w Szwecji.

Od 21 października 1952 r. do 31 października 1957 r. pracowała w Wydziale II Śledczym Prokuratury Wojewódzkiej w Olsztynie, początkowo jako podprokurator,

Biogramy

a od 27 czerwca 1956 r. jako wiceprokurator wojewódzki. Przełożeni w opiniach podkreślali zarówno jej dobre przygotowanie zawodowe, znajomość przepisów oraz chęć podnoszenia kwalifikacji, jak i bardzo konfliktowy charakter oraz niedostateczny obiektywizm, który przejawiał się – jak to sformułowano w opinii – m.in. „skłonnościami do przeceniania wartości poszczególnych dowodów w kierunku oskarżycielskim”. Na początku 1957 r. Komisja Okręgowa Zrzeszenia Prawników Polskich w Olsztynie zarzuciła jej naruszenie „zasad praworządności ludowej”, m.in. poprzez zastraszanie i wprowadzanie w błąd oskarżonych oraz ich rodzin. Na tej podstawie decyzją Generalnego Prokuratora PRL z 31 października 1957 r. została zwolniona z prokuratury.

Od 15 stycznia 1958 r. pracowała jako radca prawny w Wojewódzkim Zarządzie Państwowych Gospodarstw Rolnych w Olsztynie. Jeszcze przed wydaleniem z PW zwróciła się 3 października 1957 r. z prośbą o wpis do Rady Adwokackiej w Olsztynie, która powołując się m.in. na opinie z prokuratury, odrzuciła jej wniosek. Po kilkakrotnych odwołaniach skierowanych do Wojewódzkiej Rady Adwokackiej w Białymstoku i ministra sprawiedliwości ostatecznie 14 grudnia 1958 r. wpisano ją na listę adwokatów w Gołdapi. 11 stycznia 1959 r. złożyła ślubowanie w Radzie Adwokackiej w Białymstoku i od lutego zaczęła pracować jako adwokat przy Sądzie Powiatowym w Gołdapi. 7 września 1960 r., na jej prośbę motywowaną względami osobistymi, przeniesiono ją do Zespołu Adwokackiego nr 1 w Suwałkach, gdzie od 1 stycznia 1967 r. pełniła funkcję kierownika. Na skutek nieporozumień i konfliktów na tle rozdziału spraw oraz „apodyktycznego charakteru” 15 maja 1971 r. decyzją Wojewódzkiej Rady Adwokackiej odwołano ją ze stanowiska kierownika zespołu i przeniesiono z powrotem do Gołdapi. W czerwcu tego samego roku rzecznik dyscyplinarny Naczelnej Rady Adwokackiej w Warszawie wszczął przeciwko niej postępowanie w sprawie nieprawidłowości dotyczących kwestii finansowych zespołu oraz złego stosunku do innych adwokatów, które jednak 27 września 1973 r. umorzono. Następnie pracowała jako adwokat w Olecku, a od 1 stycznia 1974 r. przeniesiono ją ponownie do Zespołu Adwokackiego nr 1 w Suwałkach.

W marcu 1980 r. przeszła na emeryturę, przez blisko dziewięć lat pracowała jednak w tym samym zespole adwokackim na pół etatu. Pod koniec lutego 1989 r. wystąpiła z wnioskiem o otworzenie prywatnej kancelarii adwokackiej, który jednak został odrzucony zarówno przez Zespół Adwokacki nr 1 w Giżycku, jak i Okręgową Radę Adwokacką w Białymstoku „z uwagi na podeszły wiek i stan zdrowia” oraz pełną obsadę etatową adwokatów w Suwałkach. Po skreśleniu z listy adwokatów 29 kwietnia 1991 r. kilkakrotnie bezskutecznie odwoływała się od tej decyzji do Naczelnej Rady Adwokackiej. Postępowanie zakończył dopiero wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego, który 4 marca 1993 r. ostatecznie oddalił jej skargi.

W latach 1990–1991 przed Okręgową Radą Adwokacką składała wyjaśnienia dotyczące jej pracy w organach bezpieczeństwa publicznego. Odnosząc się do skreślenia z listy adwokatów, stwierdziła m.in.: „Po prostu Rada [Adwokacka – T.K.] zastosowała zbiorową odpowiedzialność, choć dopiero po 1956 roku mogłam mieć wątpliwości co do prawidłowości postępowania niektórych ogniw w tym aparacie. Nie można w takim wypadku uznać służbę moją w przestępczym organie. Musiała-

bym mieć świadomość rzeczy bądź widzieć postępowanie moich przełożonych, które byłabym w stanie – przy moim wieku i wykształceniu – ocenić jako niezgodne z prawem. Nic nie wskazywało na to, że tam gdzieś w jakimś ogniwie dzieją się złe rzeczy [...]. A przesłuchiwanie zatrzymanych odbywało się już po zebraniu materiałów obciążających, którym trzeba było nadać oprawę [sic!], jak przewidywały przepisy kodeksu wojskowego postępowania karnego bądź kodeksu postępowania karnego”.

Od lutego 1945 r. aktywnie działała w PPR, a następnie aż do 1990 r. w PZPR. Była m.in. członkiem Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PZPR w Olsztynie, Wojewódzkiej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej KW PZPR w Olsztynie, Komitetu Miejskiego PZPR w Olsztynie, egzekutywy POP przy Wojewódzkiej Radzie Adwokackiej. Pełniła również różne funkcje (m.in. członka Zarządu Powiatowego) w Lidze Kobiet (od 1981 r. w Lidze Kobiet Polskich), była członkiem Zarządu Powiatowego ZBoWiD, w 1980 r. wybrano ją na członka władz wojewódzkich Zrzeszenia Prawników Polskich w Suwałkach. Wielokrotnie odznaczana za działalność partyjną i społeczną.

Dwukrotnie wychodziła za mąż: w 1936 r. za Leona Ociepkę, z którym miała jednego syna, oraz w 1957 r. za Józefa Kowalskiego, z którym miała córkę i syna.

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Akta osobowe Stanisławy Michalik, sygn. IPN Ka 173/358; Archiwum Okręgowej Rady Adwokackiej w Białymstoku, Akta osobowe Stanisławy Kowalskiej, sygn. 149; Akt zgonu Stanisławy Kowalskiej z 26 V 1998 (wystawiony przez USC w Suwałkach); „Gazeta Białostocka”, 18 II 1970, s. 8; *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach w latach 1946–1955*, wstęp i oprac. T. Kurpierz, Katowice 2004, s. 51, 66, 78, 89; W. Dubiański, A. Dziurok, *Kadra kierownicza urzędów bezpieczeństwa w województwie śląskim w latach 1945–1946* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 149.